

Himálajské „alpínky“

Petr Hanzelka

Pohoří Himálaj představuje neobyčejně bohatou a různorodou oblast, a to nejen z hlediska botanického, ale i zoologického, geologického a kulturního. Je domovem mnoha rostlinných druhů, které našly cestu do zahrad a parků celého světa, stejně tak jako mnoha užitečných rostlin, bez kterých bychom si již těžko dovedli představit náš současný jídelníček (např. pohanka — *Fagopyrum* nebo některé druhy moruší — *Morus*). Na poměrně malých rozlohách některých oblastí lze tuto neobyčejnou pestrost spatřit během relativně krátké doby. Příkladem může být Sikkim, malý stát ve východním Himálaji, patřící do Indické federace. Na severu je obklopený Tibetem, na východě Bhútánem, na západě Nepálem a na jihu

dalším indickým státem — Západním Bengálskem. Sikkim je co do rozlohy stát opravdu miniaturní, od východu na západ má pouhých 65 km a od severu na jih asi 115 km. Vertikální členění je ale neobyčejně bohaté, nejnižším bodem je hranice se Západním Bengálskem (asi 350 m n. m.) a nejvyšší je vrchol Kančendžongy, třetí nejvyšší hory světa (8 586 m n. m.). Sikkim patří do sino-himálajské oblasti genové diverzity, je zde významné centrum výskytu rodu pěnišník (*Rhododendron*), kterých roste jen na tomto malém území více než 40 druhů. Dalším příkladem neobyčejné druhové rozmanitosti může být čel. vstavačovitých (*Orchidaceae*), která čítá v Himálaji na 600 druhů. Pro celou oblast jsou příznačné monzunové deště,

které se sbírají v Bengálském zálivu a narážejí na pásmo Himálaje. Monzunové období obvykle začíná v červnu a vrcholí na přelomu srpna a září. Díky neobyčejné členitosti území je možné se v Sikkimu setkat se všemi vegetačními stupni této oblasti (viz obr.).

Věnujme se ale nyní jen oblastem subalpínského a alpínského pásma a rostlinám, se kterými je možno se zde setkat a které můžeme při dodržení určitých podmínek s větším či menším úspěchem pěstovat i v kultuře. Nadmořská výška těchto vegetačních stupňů je ohraničena 3 500–5 200 m. Je to území, kde období sněhové pokrývky trvá 6–9 měsíců a které je typické intenzivním slunečním zářením

Nahoře zleva: Silenka Silene nigrescens (Sileneaceae) roste v nezapojené vegetaci při šterkových okrajích cest. Sikkim, údolí Yumthang, 4 300 m ♦ Na skalkách a sutovištích s málo zapojenou vegetací najdeme mákovník Meconopsis horridula (Papaveraceae). Sedlo Gocha La, 4 940 m ♦ Chropovník Saussurea sp. (Asteraceae) osídluje především sutoviště a naplaveniny hrubšího šterku. Oblast Zemanthang, 4 300 m, dole vlevo ♦ Travnaté alpínské společenstvo hostí Cyananthus lobatus z čel. zvonkovitých (Campanulaceae). Údolí Yumthang, 4 300 m, dole vpravo

a teplotou, jež v letních měsících jen zřídka vystoupí nad 20 °C. Rostlinný pokryv tvoří poměrně bohaté bylinné patro, ale již relativně chudé patro dřevin, redukované v podstatě výhradně na nižší keřové druhy pěnišníků — *Rhododendron hodgsonii*, *R. cinnabarinum*, *R. campanulatum*, *R. anthopogon*, *R. setosum*, *R. lanatum*, *R. thompsonii*, *R. fulgens*, *R. lepidotum*, v blízkosti hranice sněhu pak *R. nivale*. Pěnišníky zde doplňují drobnější druhy vrb, např. *Salix daltoniana*, *S. lindleyana* či *S. serpyllum* a *S. pycnostachya*.

Zastavme se na chvíli v severní části Sikkimu, v blízkosti tibetské hranice ve výšce asi 4 300 m n. m. Mimo některých z výše uvedených zástupců pěnišníků se zde setkáváme s představiteli čel. vřesovcovitých (*Ericaceae*) — s nizoučkou libavkou *Gaultheria trichophylla* — stálezeleným keříkem s nápadně velkými modrými plody (viz obr.). Z dalších zástupců této čeledi zde roste např. *Cassiope selaginoides* s drobnými zvonkovitě utvářenými převislými bílými květy. Na subalpínských a alpínských loukách kolem výšky 4 000 m n. m. se nachází celá řada zástupců r. prvosenka (*Primula*). Velmi častá je žlutokvětá *P. sikkimensis*, dále *P. denticulata* či *P. alpicola*. Na místech

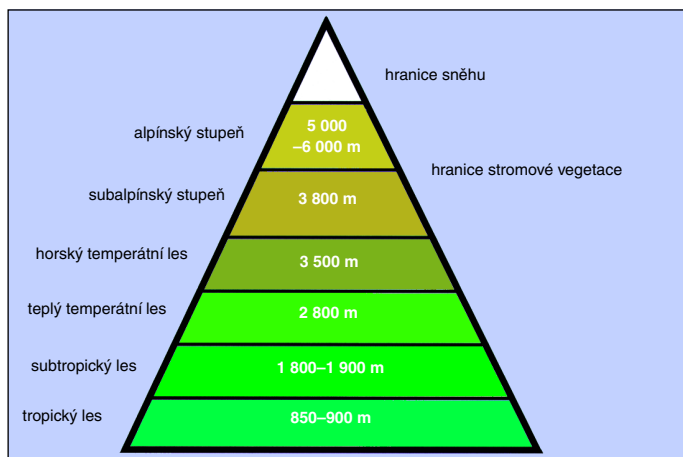
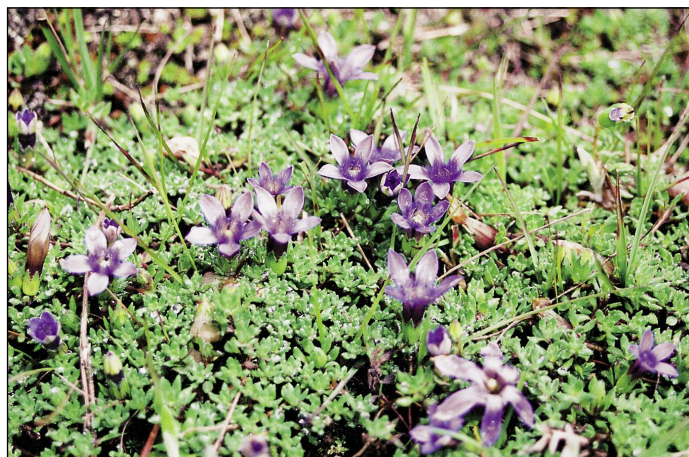
s méně zapojenou vegetací pak např. drobná, ani ne 10 cm vysoká *P. primulina* s modrofialovými květy. V nižších polohách subalpínského pásma často roste fialově kvetoucí *Primula capitata*, a to zejména na velmi vlhkých až podmáčených stanovištích. Pozornosti nemůže uniknout ani nádherně sytě růžově kvetoucí, ale asi jen 10 cm vysoký všivec *Pedicularis anas* var. *tibetica* (viz obr.). Z čel. hvězdnicovitých (*Asteraceae*) se v bylinném patru pěnišníkových keřů setkáváme s kvetoucím turanem *Erigeron multiradiatus*, hvězdnicí *Aster himalaicus* a žlutokvětým *Cremanthodium arnicoides*. Jeho příbuzného, *C. palmatilobum*, potkáváme naopak ve šterčkovišti koryta horského potoka, kde chybí zapojená vegetace. Na těchto stanovištích pak roste ve větším množství i poměrně robustní vrbovka širokolistá (*Epilobium latifolium*) z čel. pupalkovitých (*Onagraceae*). Ve štercích na okrajích cest je občas k vidění i drobný, bíle plstnatý plesnivec (*Leontopodium*), na stejném místě pak roste i nápadně kvetoucí silenka *Silene nigrescens* (viz obr.). Nelze opomenout zástupce čel. hořcovitých (*Gentianaceae*), poměrně častým druhem je hořec *Gentiana prolata*. Často potkáváme poléhavé vytrvalé byliny r. *Cyananthus* z čel.

zvonkovitých (*Campanulaceae*), a to především druhu *C. lobatus* s nápadně velkými květy v barvách od světle modré po tmavě fialovou, a *C. incanus* a *C. microphyllus* (viz obr.) s menšími, modrými či fialovými květy. Do příbuzenstva zvonků patří i r. *Codonopsis*, zde zastoupený druhem *C. thalictrifolia* se světle fialovými květy a typicky nepřijemně páchnoucím „mlékem“ vytékajícím po odtrhnutí částí rostliny.

Dalším navštíveným místem je Západní oblast v blízkosti hranice s Nepálem, sedlo Gocha La (4 940 m n. m.). V subalpínském pásmu potkáváme mimo již některé dřve

Nahoře zleva: Všivec Pedicularis anas var. tibetica (Scrophulariaceae) obývá vlhčí stanoviště v bylinném podrostu pěnišníkových keřů. Údolí Yumthang, 4 300 m ♦ Travnaté alpské společenstvo s revení Rheum nobile (Polygonaceae). V popředí modrokvětý kropenáč Swertia multicaulis (Gentianaceae). Gocha La, 4 500 m ♦ Chrpovník Sausurea gosypiphora (Asteraceae) osídluje především sutoviště tvořené většími kameny bez zapojené vegetace. Sikkim, oblast Samiti Lake, 4 500 m, dole vlevo ♦ Libavka Gaultheria trichophylla (Ericaceae). Travnaté alpské společenstvo mezi řídké rostoucími pěnišníky, údolí Yumthang, 4 300 m, vpravo dole

viděné rostliny, např. kanárkově žlutě kvetoucí všivec *Pedicularis longiflora* var. *tubiformis*, a to na velmi vlhkých až podmáčených místech. Zcela nepřehlédnutelnou rostlinou v podrostu keřových pěšičníků je svítivě růžově kvetoucí rdesno *Bistorta vacciniifolia* z čel. *Polygonaceae*, tvořící často souvislé porosty o ploše až několika metrů čtverečních. V podrostu pěšičníků se také setkáváme s relativně vzrůstným hořcem *Gentiana sikkimensis*. Na vlhkých místech je k vidění bělavě kvetoucí stračka *Delphinium viscosum* a oměj (zřejmě *Aconitum laeve*). Poblíž vodních toků jsou rovněž poměrně běžné nižší, do plochy se rozrůstající keřky r. židovník (*Myricaria*). V nízké trávě ve výšce cca 4 100 m n. m. nacházíme droboučký oměj *A. hookeri*, vysoký sotka 10 cm, s nápadnými tmavě modrými květy.

S nastupujícím alpským vegetačním stupněm, s výškou 4 400 m n. m., pomalu přibývají jen travnaté svahy, ledovcové morény a suťová pole. V suti tvořené hrubšími kameny rostou vysokohorské druhy r. chrpovník (*Sausurea*) — velmi efektní je *S. gossypiphora*, téměř celý jakoby pokrytý bílou „vatou“ (viz obr.). Podobně „huňatým“ vzhledem se vyznačuje i vratič *Tanacetum gossypinum*, rovněž rostoucí v suti a rozrůstající *Veronica lanuginosa* s bohatě plstnatými listy a modrými květy. *Eriophyton wallchii* z čel. hluchavkovitých (*Lamiaceae*) má listy opět hustě plstnaté a roste převážně na svazích ledovcových morén. Na travnatých plochách vidíme monokarpní, modře kvetoucí kroupenáč *Swertia multicaulis* z čel. hořcovitých. Nápadné tyrkysově modře zbarvenými květy láká i dymnivka *Corydalis cashmeriana*. Netypicky růžovými květy v mnoha odstínech nakvétá v okolí balvanitých polí písečnice *Arenaria glanduligera*. Asi nejefektnější rostlinou travnatých svahů ve výškách kolem 4 500 m n. m. je ale reven *Rheum nobile*, připomínající zdálky obrovské bílé svíce (viz obr.). Při pohledu zblízka je pak monumentálnost kvetoucích jedinců s bílými listy chránícími květenství ještě nápadnější. Tato rostlina je využívána i jako léčivka — má mj. pročišťující a posilující účinky. V tibetské lidové medicíně je květní stonek užíván i jako prostředek povzbuzující potenci. V morénových sutiích na dohled Gocha La vidíme další velmi nápadnou rostlinu z čel. hvězdicovitých — *Soroseris pumila* s hezkým, kompaktním vzhledem a žlutými květy. Odměnou za dosažení sedla, kde jsou problémy s nedostatkem kyslíku už docela citelné, se stává jeden ze symbolů himálajských alpínek — r. mákovník (*Meconopsis*). V době

Vlevo *Cyananthus microphyllus* (*Campanulaceae*) se vyskytuje převážně v málo zapojeném travnatém společenstvu, na skalách a ve skalních spárách. Sikkim, oblast Thangsing, 4 100–4 300 m, přechod subalpínského a alpínského stupně. Snímky P. Hanzelky ♦ Vegetační stupně Himálaje, oblast Sikkimu. Orig. P. Hanzelka, upraveno

naší návštěvy (srpen 2003) zde dokvétající, ale přesto ještě velmi pěkný zástupce rodu, byl *M. horridula* (viz obr.). Mimo tento druh nacházíme řadu drobných lomikamenů a nizoučků, blíže neurčenou rostlinu rozchodnice (*Rhodiola* sp.).

Himálajské rostliny v kultuře

Podobně jako mnoho jiných exotických rostlin učeřovaly i rostliny Himálaje mnohým lidem natolik, že je přenesli do svých zahrad a řada druhů se již jako zahradní dřeviny, trvalky či skalničky rozšířila po nejrůznějších koutech světa. Vzpomeňme např. jen r. *Rhododendron*, bez něhož si již dnes lze jen stěží představit mnohé kompozice okrasných zahrad či parků. O pěstování himálajských druhů nelze jednoduše říct, zda je snadné nebo naopak obtížné. Velmi záleží na konkrétním druhu či skupině rostlin a zejména na daném stanovišti, na kterém roste v přírodě. Velmi oblíbené se staly též mnohé prvosenky, jejichž druhová pestrost dosahuje v Himálaji snad svého vrcholu. K nejsnadněji pěstovatelným druhům této oblasti jistě patří prvosenka zoubkatá (*Primula denticulata*), která se v zahradách vyskytuje v mnoha kultivarech a spokojí se s dostatečně vlhkou půdou a stanovištěm s rozptýleným světlem. K dalším poměrně snadno pěstovatelným druhům prvosenek patří i *P. rosea*, *P. sikkimensis*, *P. bulleyana*, *P. chungensis* či *P. alpicola*, ty ovšem vyžadují stanoviště s půdou velmi dobře zásobenou vodou, až téměř podmáčená místa v zahradě, kde nesvítí přímé slunce. Důležitý je i vhodný substrát, měl by dostatečně zadržovat vodu, ale zároveň být propustný a s vyšším podílem organické složky (rašelina). Tyto rostliny se většinou vyskytují na kyselých horninách, proto i pH by mělo být mírně kyselé. Na podobném stanovišti, např. tedy v blízkosti potůčků či jezírek na zahradě, lze umístit další perly subalpínských himálajských luk — druhy již zmíněného r. mákovníka. Lze zvolit i mnohé hybridy, které se často pěstují snáz než původní botanické druhy. Jde např. o *Meconopsis* 'George Sherri Group' (typy blízké *M. grandis*), *M. quintuplinervia*, či asi známější *M. grandis* a *M. betonicifolia* nebo jejich hybrid *Meconopsis* × *sheldonii*. Problémem ale je

nadbytek vody v zimě, kdy mohou tyto rostliny zahnívat. Z hořců se poměrně často objevuje v kultuře hořec ozdobný (*Gentiana sino-ornata*) introdukovaný počátkem 20. stol. ze sběrů v severozápadní oblasti čínské provincie Yunnan. V zahradě nakvétá až s blížícím se podzimem, vyhovuje mu humózní, středně vlhké stanoviště, nejlépe pod řídké vysazenými dřevinami. Z dalších himálajských druhů, kterým svědčí podobné podmínky, lze jmenovat např. hořec *Gentiana farreri*, *Cyananthus lobatus*, *C. microphyllus*, upolín *Trollius pumilus* či morina *Morina longifolia* (poslední jmenovaná snáší i podstatně sušší stanoviště).

Rostliny z alpínského vegetačního stupně se již v kultuře neobjevují zdaleka tak běžně jako jejich relativně nepřilíh vzdálení příbuzní ze stupně subalpínského. Je to dáno jejich značnými nároky a obtížností pěstování. Potřebují dostatek světla, ale zároveň poměrně nízkou teplotu během vegetace a vyšší relativní vzdušnou vlhkost. Vyhovuje jim humózní, po většinu roku vlhké, ale v zimě relativně suché stanoviště. Během vegetace vyžadují dostatek vláhy, ale v zimě při jejím přebytku snadno zahnívají. Nezbytnou podmínkou pro pěstování je většinou velmi dobře drenážovaná půda, vždyť většina z nich roste v suti. Léto bývá problematickým obdobím kvůli vysokým teplotám a nízké vlhkosti vzduchu, zima pak kvůli nevyrovnaným teplotám a střídající se sněhové pokrývce. Rostliny z přírody zvyklé být téměř 9 měsíců pod souvislou vrstvou sněhu pak uhňívají. Vhodnými stanovišti mohou být zahrady ve vyšších nadmořských výškách, k severu obrácené expozice či speciální alpínkové skleníky se zabezpečeným větráním, mlžením a ochranou proti nadbytečné zimní vláze. Z druhů, které potřebují uvedené podmínky, lze jmenovat např. hořec *G. urnula*, stračku *Delphinium glaciale*, *D. nepalense*, většinu himálajských pochybku (*Androsace*), prvosenky *Primula pulchra*, *P. caveana*, *P. aureata*, *P. primulina* a další, mákovník *Mecconopsis horridula*, *Soroseris pumila*, reven *Rheum nobile*, chrpovník *Sausurea gossypiphora*, dymnivku *Corydalis cashmeriana* (ta patří k relativně snadněji pěstovatelným druhům), většina zástupců r. *Cremanthodium*, protěž *Leontopodium monocephalum* a samozřejmě nelze opomenout ani desítky himálajských lomikamenů (*Saxifraga*) a mnoho dalších.

I přes obtížnost pěstování se mnohé z těchto rostlin v kultuře vyskytují a je potěšující, že se stávají součástí nabídky specializovaných zahradnických či školkařských firem, což je určitě vhodnější cesta, než jejich sběr na přírodních lokalitách.